

Asia: VN/23782/2023

Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi alkoholilain 17 ja 26 §:n muutoksesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lausunto diaarinumero (VN/23782/2023)

Ensi- ja turvakotien liitto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä alkoholilain 17 § ja 26§ muuttamisesta

Ensi- ja turvakotien liitto vastustaa esitettyjä muutoksia

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että alkoholijuomien vähittäismyyntiä koskevia säännöksiä muutettaisiin ja sallittaisiin luvanvaraiseen vähittäismyyntiin enintään 5,5 tilavuusprosenttia etyylialkoholia sisältävien alkoholijuomien lisäksi myös enintään 8,0 tilavuusprosenttia etyylialkoholia sisältävät käymisteitse valmistetut alkoholijuomat. Ensi- ja turvakotien liitto vastustaa esitettyjä muutoksia. Alkoholii ei ole normaali kulutushyödyke, koska se aiheuttaa käyttäjilleen monia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja sekä vaikuttaa monin tavoin haitallisesti käyttäjien lisäksi heidän läheisiinsä, erityisesti lapsiin. Lisäksi sen kustannukset tulevat julkisen sektorin maksettavaksi, kun alkoholi aiheuttaa erittäin merkittäviä kustannuksia sosiaali- ja terveydenhuollolle.

Kansanterveyden ja sosiaali- ja terveystalitiittisten tavoitteiden näkökulmasta alkoholipolitiikan liberalisointia ei pidä jatkaa. Nykyinen vähittäismyyntin yksinoikeusjärjestelmä on säilytettävä yli 5,5 tilavuusprosentin sisältäville alkoholijuomille. Alkoholipolitiikkaa tulee tarkastella ja arvioida ensisijaisesti sosiaali- ja terveystalitiittisenä kysymyksenä. On myös syytä ottaa huomioon, että 53 prosenttia suomalaisista kannattaa nykyistä alkoholipolitiikkaa ja esitys on ristiriidassa suomalaisten enemmistön näkemyksen kanssa.

Alkoholilain tavoitteena on vähentää alkoholipitoisten aineiden kulutusta rajoittamalla ja valvomalla niihin liittyvää elinkeinotoimintaa alkoholin käyttäjilleen, muille ihmisille ja koko yhteiskunnalle

aiheuttamien haittojen ehkäisemiseksi. Nyt käsillä oleva hallituksen esitys ei vastaa lain tavoitetta. Tämä alkoholilain tavoitteiden kanssa oleva ristiriita näkyy suoraan jo hallituksen esityksen vaikutusarvioinneista ja perusteluista. Alkoholi on toimimaton ja lyhytnäköinen väline taloudellisen kasvun ja voiton tavoittelussa sekä avoimen kilpailun edistämisessä sen aiheuttamien erittäin suurten sosiaalisten ja terveydellisten haittojen, inhimillisten kärsimysten ja kustannusten vuoksi.

Hallitusohjelman tavoitteena on rakentaa lapsiystävällistä Suomea. Alkoholin saatavuuden ja sitä kautta päihdehaittojen lisääminen ei ole Ensi- ja turvakotien liiton arvion mukaan lapsiystävällistä, vaan päinvastoin vakava riski lasten oikeuksien toteutumisen kannalta.

Ensi- ja turvakotien liitto ei myöskään pidä hyvänä lainvalmisteluna sitä, että alkoholilain uudistamiseen liittyvät hallituksen esitykset tuodaan pieninä osina eikä alkoholilakia ja sen uudistamista käsitellä kokonaisuutena. Se merkitsee myös sitä, että alkoholilain uudistamisen kokonaisvaikutuksista ei tehdä kunnollista etukäteisarviointia.

Saatavuuden lisääminen lisää alkoholin kulutusta ja päihdehaittoja

Alkoholin saatavuus ja hinta ovat keskeisimmät keinot vaikuttaa alkoholin kulutukseen. Saatavuuden lisääminen lisää alkoholin kulutusta. HE:n vaikutusarvioinneissa todetaan, että vuonna 2018 voimaan tulleen alkoholilain uudistuksen on arvioitu nostaneen alkoholinkulutusta noin kolme prosenttia. Myös aikaisemman tutkimusnäytön perusteella, alkoholin saatavuuden lisääntyminen johtaa todennäköisesti alkoholin kulutuksen kasvuun yhteiskunnassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos arvioi muistiossaan elokuussa 2023, että tutkimustiedon ja aikaisemman kokemuksen pohjalta on hyvin todennäköistä, että mikäli 5,6-8 prosenttisia juomasekoituksia, oluita ja viinejä myytäisiin ruokakaupassa, niiden kulutus lisääntyisi huomattavasti. HE:n vaikutusarvioinneissa nähdään kulutuksen kasvaminen pienempänä kuin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunnossa ja käsillä olevan ehdotuksen arvioidaan vaikutusarvioinnissa kasvattavan alkoholin kulutusta Suomessa jossain määrin. Alkoholijuomien vähittäismyyntin lisääntyminen voi johtaa myös alkoholin kulutuksen siirtymiseen pois anniskeluravintoloista.

Maailman terveysjärjestö WHO on määritellyt alkoholin vähittäismyyntin yksinoikeusjärjestelmän yhdeksi parhaista keinoista vähentää alkoholista aiheutuvia haittoja. Yksinoikeusjärjestelmän etuja ovat rajoitettu saatavuus, myyntiä ja markkinointia ei ohjaa voitontavoittelu ja se, että myynti tapahtuu erikoiskaupoissa. Pohjoismainen yksinoikeusjärjestelmä on WHO:n mukaan hyvä esimerkki muille maille alkoholihaittojen vähentämiseksi. Ensi- ja turvakotien liiton näkemyksen mukaan alkoholilakiin ei pidä tehdä muutoksia, jotka heikentävät yksinoikeusjärjestelmää, kuten HE tekee.

Sosiaali- ja terveysministeriön tieteellisen asiantuntijaryhmän raportin mukaan (2023) sosioekonomiset terveyserot ovat Suomessa jyrkemmät kuin monissa muissa länsimaissa. Alkoholinkäyttö nostetaan siinä yhdeksi tekijäksi, joka aiheuttaa merkittävän osan sosioekonomista terveyseroista asuin- ja työolojen, ravitsemuksen, liikunnan ja tupakoinnin lisäksi. Suurten

väestöryhmien huono terveys kuormittaa sosiaali- ja terveyspalvelujen lisäksi myös sosiaaliturvaetusjärjestelmää.

Hallituksen esityksessä jo itsessään todetaan esityksen sosiaali- ja terveysvaikutuksien olevan negatiivisia. Alkoholin kokonaiskulutuksen ja sosiaali- ja terveyshaittojen suhde on ollut jokseenkin kiinteä, vaikka haittoihin vaikuttavat alkoholin käyttömäärien ohella muutkin tekijät. Koko väestön tasolla voidaan arvioida, että esimerkiksi korkean alkoholiverotuksen ja alkoholin saatavuuden rajoittamisen vaikutuksesta alkoholin sosiaali- ja terveyshaitat vähenevät. Vastaavasti näiden toimien heikentäminen johtaa päinvastaiseen tulokseen. Alkoholin aiheuttamia haittoja voidaan hillitä esimerkiksi alkoholiveroja korottamalla, mutta suunnitellut veronkorotukset ovat kuitenkin vaatimattomia tästä näkökulmasta.

Ehdotuksella merkittäviä kielteisiä lapsivaikutuksia

HE:ssa on arvioitu lapsivaikutuksia. Ensi- ja turvakotien liitto yhtyy näihin kriittisiin vaikutusarvioihin. Esitetty alkoholilain muutos ei ole Ensi- ja turvakotien liiton näkemyksen mukaan järkevä ja oikea sen aiheuttamien merkittävien haitallisten lapsivaikutusten vuoksi. Raskauden aikana kohtuullinenkin alkoholinkäyttö lisää sikiön kehityshäiriöiden ja syntyvän lapsen sairausriskiä. Erityinen riski liittyy humalajuomiseen. Arvion mukaan Suomessa syntyy vuosittain 600—3 000 lasta (1—6 % syntyneistä), joilla on jonkinasteinen alkoholin aiheuttama vaurio. Rekisteri- ja tilastotietojen pohjalta on arvioitu, että Suomessa on tällä hetkellä 65 000-70 000 lasta (noin 6 % alaikäisistä), joiden toisella tai molemmilla vanhemmilla on päihdeongelma.

Vanhempien päihdeongelmista kärsineiden lasten mielenterveysongelmien riski 13–17-vuotiaana on noin puolitoistakertainen ja haitallisen päihteiden käytön riski kaksinkertainen verrattuna lapsiin, joiden vanhemmilla ei ole päihdeongelmaa. Erityisen uhkan muodostaa vanhempien hallitsemattoman alkoholinkäytön lisääntyminen, koska sen vaikutukset lapsiin ovat pitkäkestoisia ja heijastuvat myöhemmällä iällä mielenterveys- ja päihdeongelmien ja huono-osaisuuden riskeinä. Alkoholijuomien luvanvaraisen vähittäismyyntin muutokset eivät edistä alkoholinkäytön siirtämistä pois kotioloihin, vaan pikemmin lisäävät käyttöä ja käyttötilanteita kodeissa. Lasten ja perheiden kokemat haitat lisääntyvät ja syvenevät, ja sen myötä lastensuojelutoimien tarve ja kustannukset kasvavat. Huostaanotettujen 0-3 -vuotiaiden lasten taustalla merkittävänä tekijänä on toisen tai molempien vanhempien päihde- tai mielenterveysongelma. Muutos voi lisätä myös lähisuhdeväkivaltaa, jonka on todettu olevan vakavampaa niissä tilanteissa, joissa mukana on päihteet.

HE:n mukaan alkoholin käytön riskit korostuvat nuorilla. Varhain aloitettu alkoholin käyttö altistaa riippuvuuden kehittymiselle voimakkaammin kuin aikuisena aloitettu käyttö. Kehittymätön elimistö sietää huonosti alkoholia, joten alhaisetkin promillelukemat voivat olla hengenvaarallisia. Humala altistaa lisäksi nuoria tapaturmille, väkivallalle, ja erilaiselle hyväksikäytölle. YK:n lapsen oikeuksien komitea on vuonna 2023 antanut Suomelle suositukset YK:n lasten oikeuksien sopimuksen

täytäntöönpanosta. Komitea suosittaa muun ohella Suomea toimeenpanemaan alkoholiongelmiaisten vanhempien hoitoa ja tehostamaan toimia nuorten alkoholin käytön ehkäisemiseksi.

Vaikutukset työllisyyteen ja julkiseen talouteen

HE:n elinkeinopoliittisissa vaikutusarvioinneissa todetaan aiempien kokemusten perusteella arvioiden Alkon osuuden alkoholijuomien kokonaiskulutuksesta hieman laskevan, kaupan osuuden hieman nousevan ja anniskelun osuuden pysyvän suunnilleen samana. Työikäisistä miehistä 39 prosenttia ja naisista 18 prosenttia on alkoholin riskikäyttäjiä. Alkoholihaitat heikentävät terveyttä, työkykyä, työturvallisuutta ja työn tuottavuutta. Haitat näkyvät erityisesti työtehon laskuna, tuotannon menetyksinä krapulapäivinä, lisääntyvinä työtapaturmina, poissaoloina ja ennenaikaisina eläkkeinä. Kansaneläkelaiton on arvioinut alkoholin aiheuttamien sairauspoissaolojen olevan 350 000 päivää. Selvitysten mukaan jopa kahdessa kolmesta työkyvyttömyyshakemuksessa taustalla olisi alkoholiongelma, vaikka eläkettä haettaisiinkin muulla perusteella. Alkoholinkäytön lisääntyminen työssä olevien keskuudessa lisää työkyvyttömyyden ja työttömäksi joutumisen riskiä ja vaikeuttaa sitä kautta tavoitteena olevaa työurien pidentämistä ja kestävyysvajeen hallintaa.

Sosiaali- ja terveydenhuolto on suurin yksittäinen julkinen menoero. Näin ollen tulee välttämättömäksi arvioida ja ottaa huomioon esityksen vaikutukset sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksiin. Alkoholin pelkästään terveydenhuollolle aiheuttamat suorat kustannukset vuodessa ovat 157 miljoonaa euroa. Päihdehaittojen lisääntymisen vuoksi sosiaali- ja terveydenhuollon kustannukset tulevat väistämättä kasvamaan. Näin ollen esityksen vaikutukset julkiseen talouteen ovat negatiivisia. HE:ssä todetaan, että lakimuutos voi lisätä erityisesti oluen kokonaismyyntiä, jolloin verotuotto voisi yhteensä vuositasolla lisääntyä joitakin kymmeniä miljoonia euroja. Vastaavasti hallituksen valmisteleva oluen alkoholiveron alennus pienentäisi verotuottoa noin 25 miljoonalla eurolla. Näiden muutosten vaikutukset tavallaan kumoavat toisiaan. Merkittäväksi julkiseen talouteen vaikuttavaksi asiaksi nouseekin sosiaali- ja terveydenhuollon kustannusten kasvu. Kehitys on ristiriidassa hallitusohjelman tavoitteen kanssa hillitä sosiaali- ja terveydenhuollon kustannusten kasvua. Esitys päinvastoin lisää painetta hyvinvointialueiden järjestämisvastuulla oleviin sosiaali- ja terveystalouteen, joissa resurssit palvelutarpeisiin vastaamiseksi ovat jo entuudestaan riittämättömät ja henkilöstöpula merkittävä.

Särkelä Riitta
Ensi- ja turvakotien liitto ry